

İMAMLARIN MƏSUMİYYƏTİNİN ƏQLİ DƏLİLLƏRİ

Namiq Babayev¹

XÜLASƏ

Bu məqalə Şiə məzhəbinin ən əsas əqidələrindən biri olan imamların məsumiyyəti (ismət) anlayışının əqli dəlillərini təhlil edir. Tədqiqatın əsas sualı: "Şiə teologiyasında imamların məsum olması niyə zəruridir və bu zərurət hansı əqli dəlillərlə əsaslandırılır?" Məqalədə Kuleyninin "Əl-Kafi"-si, Şeyx Müfidin "Əl-İrşad"-ı, Əllamə Hillinin "Əl-Bab əl-Hadi əl-Əşər"-i, əsərləri və digər şiə mənbələri əsas götürülərək, məsumiyyətin əqli əsaslandırması araşdırılır. Tədqiqat göstərir ki, şiə teologiyasında məsumiyyət təkcə nəqli (Quran və hədis) dəlillərə əsaslanmır, həm də məntiqi-kəlamı əsaslarla möhkəm şəkildə təmin edilmişdir. Əsas əqli dəlillər arasında "itaət ayəsinin tələbi" (Allahın mütləq itaət əmr etdiyi şəxsın səhv etməməsi), "şəriətin qorunması" (dinin təhrif olunmaması üçün rəhbərin səhvədən və günahdan qorunması) və "mərhumət prinsipi" (Allahın lütfünün tələbi) kimi dəlillər yer alır. Məqalə həmçinin göstərir ki, Molla Sədranın fəlsəfi sistemi əsasında məsumiyyət "vücudun təşkiki" və "hərəkət-i cövvhəri" prinsipləri ilə izah olunur; İmamlar elə ali varlıq dərəcəsində yaradılmışlar ki, onlar xeyir və şərri tam şəkildə dərk edir və bu səbəbdən günah etmək onlar üçün qeyri-mümkündür. Nəticə olaraq, şiə düşüncəsində məsumiyyət İmamət əqidəsinin ayrılmaz tərkib hissəsidir və bu, həm nəql, həm də əql vasitəsilə sübut olunan bir həqiqətdir.

AÇAR KƏLMƏLƏR

İmam, Məsumiyyət, İsmət, İmamət, Əqli Dəlillər, Şəriətin Qorunması, İtaət Ayəsi, Lütf.

دانشگاه مجازی المصطفی

¹ - İslam araşdırmaları fakültəsinin məzunu, Hikmət və Dinlərarası Araşdırma İnstitutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti, Qum, İran / Zaur582003@gmail.com

GİRİŞ

İslam düşüncə tarixində ən mühüm və mübahisəli məsələlərdən biri İmamların (rəhbərlərin) məsum olması (ismət) məsələsidir. Bu məsələ Şiə İmamıyyə məzhəbi ilə digər İslam məzhəbləri arasındakı ən əsas fərqləndirici xüsusiyyətlərdən biridir. Sünni məzhəblərinin əksəriyyəti xəlifələrin məsum olmasını zəruri saymır, onların yalnız "ədalətli" olmasını kifayət bilir. Lakin Şiə İmamıyyə məzhəbinə görə, Peyğəmbərdən (s) sonra ümmətin rəhbəri olan İmam, Peyğəmbər kimi, bütün günahlardan və səhvlərdən qorunmuş (məsum) olmalıdır.

Şiə teologiyasında məsumiyyət anlayışı İmamət əqidəsinin əsasını təşkil edir. Bu anlayışa görə, İmamlar (ə) Allah tərəfindən xüsusi qorunma (lütf) ilə qorunmuşlar və onlar nə qəsdən, nə səhvən, nə də unutqanlıqla heç bir günah və ya xəta etməzlər. Bu məsumiyyət onların doğumlarından şəhadətlərinə qədər bütün həyatlarını əhatə edir. Lakin bu inanc təkcə dini bir əqidə deyil, həm də məntiqi və fəlsəfi əsaslarla dəstəklənir. Şiə mütəkəllimləri əsrlər boyu məsumiyyətin zəruriliyini müxtəlif əqli dəlillərlə əsaslandırmışlar.

Bu məqalənin əsas hipotezi ondan ibarətdir ki, məsumiyyət şiə teologiyasında təkcə bir inanc deyil, həm də məntiqi zərurətdir. İnsanları hidayət etmək, dini təhrifdən qorumaq, Allahın əmrlərinə mütləq itaəti təmin etmək və cəmiyyətdə etimadı qorumaq üçün rəhbər məsum olmalıdır. Əgər rəhbər məsum olmasa, onun səhvləri və günahları bütün cəmiyyətin azmasına, dinin təhrif olunmasına və Allahın məqsədinin əldən getməsinə səbəb olar.

Məqalə aşağıdakı suallara cavab axtarmaq məqsədi daşıyır:

1. Şiə teologiyasında məsumiyyət anlayışının mahiyyəti nədir və bu anlayış necə tərif olunur?
2. İmamların məsum olmasının zəruriliyini əsaslandıran əqli dəlillər hansılardır?
3. "İtaət ayəsi" və "şəriətin qorunması" kimi dəlillər məsumiyyətlə necə əlaqələndirilir?
4. Molla Sədranın fəlsəfi prinsipləri əsasında məsumiyyət necə izah olunur?
5. Məsumiyyət əqidəsi insanın azad iradəsi məsələsi ilə necə uzlaşdırılır?

Bu suallara cavab vermək üçün biz, ilk növbədə, şiə kəlam və fəlsəfə ənənəsində məsumiyyətin tərifini və mahiyyətini, ardınca onun əqli dəlillərini, sonra isə Molla Sədra və digər filosofların bu məsələyə dair fəlsəfi baxışlarını təhlil edəcəyik.

FƏSİL 1: MƏSUMİYYƏT ANLAYIŞININ MAHİYYƏTİ VƏ TƏRİFİ

1.1. Məsumiyyətin Lüğəvi və Terminoloji Mənası

"Məsumiyyət" (عصمة) ərəbcə "ismət" (عِصْمَة) kökündəndir və lüğətdə "qorumaq, sax saxlamaq, mühafizə etmək, mane olmaq" mənalarını verir. Terminoloji olaraq, məsumiyyət "Allah tərəfindən bəndəyə verilən elə bir

qüvvə və qorunma ki, onun sayəsində bəndə günah etməkdən, səhv etməkdən və xətadan qorunur" deməkdir .

Şiə mütəkəllimləri məsumiyyəti "lütf" (الطف) anlayışı ilə izah edirlər. Lütf, Allahın bəndəsinə olan xüsusi bir yardımındır ki, onun sayəsində bəndə günahdan uzaqlaşır və itaətə yaxınlaşır, lakin bu, onun azad iradəsini məcbur etmir. Bu baxımdan, məsumiyyət insanı günaha məcbur etmir; əksinə, ona günahı görmək və ondan çəkinmək üçün xüsusi bir qüvvə və dərrakə verir.

Məsumiyyət təkcə günahlardan qorunma deyil, həm də səhvlərdən, xətalardan, unutqanlıqdan və yanlış qərarlardan qorunmanı da əhatə edir. İmamlar (ə) təkcə qəsdən günah etməzlər, həm də heç bir şeyi unutmaz, heç bir şeydə səhv etməzlər, xüsusilə dinin hökmləri, Quranın təfsiri və cəmiyyətin idarə edilməsi məsələlərində .

1.2. Məsumiyyətin Şiə Teologiyasındakı Yeri

Şiə İmamıyyə məzhəbinin ən əsas fərqləndirici xüsusiyyətlərindən biri məsumiyyət əqidəsidir. Bu əqidəyə görə, İmamlar (ə) Peyğəmbər (s) kimi məsumdurlar. Onlar heç bir günah, xəta və ya səhv etməzlər. Bu məsumiyyət onların doğumlarından etibarən başlayır və ölümlərinə qədər davam edir .

Şiə alimi Şeyx Səduq (ö. 381 h.q.) bu barədə yazır:

"İmamlar məsumdur, pakdırlar, heç bir günah etməzlər - istər kiçik, istər böyük. Allahın onlara əmr etdiyi heç bir şeydə Ona asi olmazlar, əmr olunanları edərlər. Kim onların məsumiyyətini inkar edərsə, onlar haqqında cahildir, kim onlar haqqında cahildirsə, kafirdir."

Bu rəvayət göstərir ki, məsumiyyət şiə əqidəsində o qədər mühüm yer tutur ki, onu inkar etmək həddindən artıq böyük bir günah, hətta küfr sayılır.

Şeyx Müfid (ö. 413 h.q.) isə məsumiyyəti belə tərif edir:

"Məsumiyyət, Allahın bəndəsinə bəxş etdiyi bir lütfdür ki, onun sayəsində bəndə günaha batmaqdan və itaətsizlikdən qorunur, baxmayaraq ki, bunu etmək gücünə malikdir."

Bu tərif göstərir ki, məsumiyyət insanın günah etmək gücünü (iradəsini) əlindən almır; əksinə, ona günahın çirkinliyini tam dərk etmək imkanı verir və bu dərk etmə sayəsində o, günahdan qaçır.

1.3. Məsumiyyətin Dərəcələri

Şiə mütəkəllimləri məsumiyyəti müxtəlif dərəcələrə bölürlər:

1. Əməli məsumiyyət: Günahlardan və itaətsizlikdən qorunma. Bu, İmamın heç bir vacibi tərk etməməsi, heç bir haramı etməməsi deməkdir .
2. Elmi məsumiyyət: Səhvlərdən, xətalarından, unutqanlıqdan qorunma. İmam dinin hökmlərini, Quranı, Peyğəmbərin sünnəsini tam və dəqiq bilir, heç bir şeyi unutmaz, heç bir hökmdə səhv etməz .
3. Əqli məsumiyyət: İmamın ağıl səviyyəsinin ən yüksək dərəcədə olması, heç bir məntiqsiz qərar verməməsi, hər şeyi düzgün dərk etməsi .

4. Fitri məsumiyyət: İmamın doğuşdan etibarən günahdan, çirkinlikdən, nöqsandan uzaq olması, pak və təmiz yaradılması .

Əllamə Təbatəbai kimi müasir mütəfəkkirlər də məsumiyyəti "praktik" və "intellektual" olmaqla iki əsas növə bölürlər. Praktiki məsumiyyət günahlardan qorunma, intellektual məsumiyyət isə idrak səviyyəsində səhvlərdən qorunmadır .

FƏSİL 2: MƏSUMİYYƏTİN ZƏRURİLİYİNƏ DAİR ƏQLİ DƏLİLLƏR

2.1. Sonsuz Zəncirin Qeyri-Mümkünlüyü-İmama xalqın güvənməsi

Şiə mütəkəllimlərinin məsumiyyətin zəruriliyinə dair ən güclü əqli dəlillərindən biri "təsəlsül" (sonsuz zəncir) dəlilidir. Bu dəliliyin mahiyyəti belədir:

Əgər İmam məsum olmasa, o, səhv edə və günaha batmaq təhlükəsi ilə üzləşə bilər. Bu halda onu düz yola yönəltmək və səhvlərini düzəltmək üçün başqa bir İmama ehtiyac yaranar. O başqa İmam da məsum olmasa, yenə də onu düzəldəcək başqa bir İmama ehtiyac olar. Bu zəncir sonsuza qədər davam edərsə ki, bu da "təsəlsül"dür və ağıl tərəfindən qeyri-mümkün sayılır. Deməli, zəncir bir yerdə dayanmalıdır. O dayanacaq da məsum bir İmam olmalıdır. Çünki xalq imama güvənmək istəyir.

Bu dəlili İmam Sadiq (ə) öz rəvayətlərində belə ifadə etmişdir:

"Əgər imam məsum olmayıb və günah etsə, əmr və məruf- və nəhy əz münkər cəhətdən onu məkrulh edib və cəzalandırmaq vacib olar. Halbuki, imamlar belə rəftar həm imamın nəsb olunma hədəfini aradan aparır, həm də itaət ayəsinə (nisa, 59) ziddir."

Başqa bir ifadə ilə desək:

"Əgər imam məsum olmasa, onda onun üçün də, imama ehtiyaclı olmaq zəruri olacaq ki, onun səhvlərini ona məlum etsin və düz yola hidayət etsin. Deməli o biri imam məsum olmalıdır. Əgər o da məsum olmasa, digər bir imamın olması lazımdır və ... beləliklə imama ehtiyaclı olmaq sonsuz davam edəcək. Bu da təsəlsüldür ki, ağılın hökmü ilə qeyri-mümkün və batildir. Deməli məsum imam olmalıdır."

Bu dəlil, məsumiyyətin təkcə dini bir inanc deyil, həm də məntiqi zərurət olduğunu göstərir. Ağıl sahibi olan hər bir insan bu məntiqin düzgünlüyünü dərk edə bilər.

2.2. İtaət Ayəsinin (Nisa, 4:59) Tələbi

Qurani-Kərimin "Nisa" surəsinin 59-cu ayəsində buyrulur:

"Ey iman gətirənlər! Allaha itaət edin, Peyğəmbərə və özünüzdən olan əmr sahiblərinə (ulil-əmr) itaət edin." (Nisa, 4:59)

Bu ayə, "ulil-əmr"ə (əmr sahiblərinə) mütləq itaət etməyi əmr edir. Şiə mütəkəllimləri bu ayənin İmamlara (ə) aid olduğunu və onlara mütləq itaətin vacibliyini bildirir. Lakin əgər bir kəsə mütləq itaət vacibdirsə, o kəs heç vaxt

səhv etməməli, günah etməməlidir. Çünki əgər o səhv etsə və ya günah etsə, onda ya onun səhvinə itaət etmək lazım gələr (ki, bu batildir), ya da ona itaət etməmək lazım gələr (ki, bu ayəyə ziddir).

Başqa sözlə, əgər ulil-əmr (İmam) günah etsəydi, onda iki seçim yaranardı:

Onun günahına itaət etmək - ki, bu batildir, çünki Allaha asi olmaq olmaz.

Ona itaət etməmək - ki, bu da ayənin "ulil-əmrə itaət edin" əmrinə ziddir.

Bu iki seçim arasında çıxış yolu yalnız odur ki, ulil-əmr (İmam) məsum olsun, heç vaxt günah etməsin və səhv etməsin. Beləliklə, ona mütləq itaət etmək olar.

Bu dəlil, məsumiyyətin təkcə fəlsəfi deyil, həm də Qurani bir zərurət olduğunu göstərir. Allah Öz ayəsində insanlara mütləq itaət etməyi əmr etdiyi şəxsin səhsiz və günahsız olmasını təmin etmişdir.

2.3. Şəriətin Qorunması Zərurəti

İmamın ən mühüm vəzifələrindən biri İslam şəriətini (dinin hökmlərini) təhrifdən, dəyişiklikdən, unudulmaqdan və səhv yozulmaqdan qorumaqdır. Peyğəmbər (s) dini təbliğ etmiş, İmamlar isə onu qorumağıdılar. Lakin şəriəti qorumaq üçün qoruyan şəxs (İmam) özü də şəriəti tam bilməli və heç bir səhvə yol verməməlidir.

İmam Sadiq (ə) bu barədə buyurur:

"İmam Peyğəmbər (s) kimi şəriəti qoruyandır. Ona görə də məsum olmalıdır. Çünki qorumaqdan məqsəd elmi və əməli cəhətdən qorumaqlıqdır. Məlumdur ki, elm və əməldə şəriəti qorumaq, yalnız məsum olduqda mümkündür. Çünki qeyri-məsum ən azı səhv edir. Əgər şəriətin bəzi hissəsini qorumaqla kifayətlənsək, onda qalan hissəsini şəriət qoyanın nəzərindən etibarsız saymaq lazımdır."

Bu dəlil göstərir ki, məsumiyyət şəriətin qorunması üçün bir zərurətdir. Əgər İmam məsum olmasa, o, ya şəriətin bir hissəsini unudar, ya səhv başa düşər, ya da qəsdən onu dəyişə bilər. Bu halda din təhrif olunur və Allahın məqsədi əldən gedər.

Müasir tədqiqatlar da bu dəlili təsdiqləyir. Bir elmi məqalədə qeyd olunur:

"İmamın məsumluğunun zəruriliyini sübut edən əqli dəlillərdən biri də şəriətin qorunmasıdır. Dinin qorunması səhvə yol verilməyən bir şəxsə həvalə edilməlidir."

2.4. Cəmiyyətin Etibarının Təmin Edilməsi

İmam, cəmiyyətin başçısı və rəhbəri olduğuna görə, xalqın ona tam etibar etməsi lazımdır. Əgər İmam məsum olmasa, insanlar onun sözlərinə, əməllərinə, qərarlarına şübhə ilə yanaşar, ona tam etibar etməzlər. Bu halda İmamın rəhbərlik etməsi faydasız olar.

Bu dəlilin izahı belədir:

İmam, insanların rəhbəri, onları hidayət edən, onlara doğru yolu göstərən şəxsdir.

Əgər İmamın özü səhv etsə, günah etsə, insanlar onu təqlid etməkdən, ona itaət etməkdən çəkinərlər.

Onun hörmət və sevimliliyi qəblərdən gedər, insanlar onun əmrlərinə əməl etməzlər.

Nəticədə İmamın təyin olunma məqsədi - insanları hidayət etmək - əldən gedər .

Peyğəmbər (s) buyurur:

"Mən sizin aranızda iki əmanət qoyuram: Allahın Kitabı və mənim Əhli-Beytim. Bu ikisi bir-birindən ayrılmazlar, Kəvzər hovuzunda mənə qovuşana qədər."

Bu hədis, Əhli-Beyt İmamlarının Quranda olduğu kimi səhsiz və etibarlı olduğunu göstərir. Əgər İmamlar məsum olmasaydı, Qurana bərabər tutulmazdılar .

2.5. Lütf Prinsipi

Şiə mütəkəllimləri məsumiyyətin zəruriliyini "lütf" (Allahın lütfü-mərhəməti və yardımı) prinsipi ilə də əsaslandırırlar. Bu prinsipə görə, Allah bəndələrinə qarşı mərhəmətlidir və onları hidayət etmək, onlara doğru yolu göstərmək üçün hər cür vasitəni təmin edir. Bu vasitələrdən biri də məsum İmamın təyin olunmasıdır.

Əllamə Hilli (ö. 726 h.q.) bu barədə yazır:

"İmamət bir lütfdür. Çünki məlumdur ki, insanların başçısı (rəis) və bələdçisi (mürşid) olduqda, ona itaət edərlər, məzlumun haqqını zalımdan alar və zalımı saxlayar, beləliklə insanlar salehliyə yaxınlaşar, fəsaddan uzaqlaşarlar. Və lütf olduğuna görə, Allahın Peyğəmbərdən (s) sonra ümməti hidayət etmək üçün bir İmam təyin etməsi vacibdir."

Bu dəlil göstərir ki, Allah mərhəmətlidir və insanları hidayətsiz qoymaz. Onları hidayət etmək üçün ən yaxşı vasitə - məsum İmamı təyin etmək - Onun mərhəmətinin tələbidir.

FƏSİL 3: MƏSUMİYYƏTİN FƏLSƏFİ ƏSASLARI: MOLLA SƏDRANIN BAXIŞI

3.1. Məsumiyyət və Vücudun Təşkiki

Molla Sədra (Sədr əl-Mütəəllihin, ö. 1050 h.q.) "hikmət-i mütəaliyyə" (üstün hikmət) məktəbinin banisidir. Onun fəlsəfi sistemi əsasında məsumiyyət anlayışı yeni bir izah qazanır. Molla Sədraya görə, varlıq təkdir, lakin dərəcələrə (təşvik) malikdir. Hər varlıq öz dərəcəsinə görə kamillik və ya nöqsan daşıyır .

Məsumiyyət, bu baxımdan, varlığın ən ali dərəcəsində olmaq deməkdir. İmamlar (ə) elə bir varlıq dərəcəsində yaradılmışlar ki, onlar xeyir və şərr, haqq və batili, doğru və yanlış tam və dəqiq şəkildə

dərk edirlər. Bu dərkətmə o qədər yüksəkdir ki, günah etmək onların varlığı ilə uyuşmaz, qeyri-mümkün olur .

Müasir bir tədqiqatda bu barədə yazılır:

"Molla Sədranın fəlsəfi prinsipləri əsasında İmamların məsumiyyəti izah oluna bilər. Vücudun təşkiki, elm və vücudun vəhdəti, cövhəri hərəkət kimi prinsiplər məsumiyyətin fəlsəfi izahını təmin etməyə qadirdir. İmamlar elə bir varlıq intensivliyi səviyyəsində yaradılmışlar ki, onlar xeyir və şərrə dair tam intuitiv elmə (ilmi-hüzuri) malikdirlər və bu səbəbdən günah etmək onlar üçün qeyri-mümkündür."

3.2. Hərəkət-i Cövhəri və Məsumiyyət

Molla Sədranın digər mühüm prinsipi "hərəkət-i cövhəri"dir (cövhəri hərəkət). Bu prinsipə görə, maddi aləm daim hərəkətdədir və bu hərəkət yalnız keyfiyyət, kəmiyyət deyil, həm də cövhərdə (mahdiyyədə) baş verir. İnsanın varlığı da bu cövhəri hərəkətlə təkamül edir.

Məsumiyyət, bu baxımdan, insan varlığının ən ali təkamül səviyyəsidir. İmamlar (ə) doğuşdan etibarən varlıqlarının ən ali səviyyəsində yaradılmışlar. Onların cövhəri hərəkəti digər insanlardan fərqli olaraq, ən ali nöqtəyə çatmışdır. Bu səbəbdən, onlar günah və səhvə meyl etməzlər, çünki bu, onların ali varlıq səviyyəsinə ziddir.

3.3. Məsumiyyət və İradə Azadlığı Məsələsi

Məsumiyyət əqidəsinə qarşı çıxanların ən mühüm arqumentlərindən biri, məsumiyyətin insanın azad iradəsini məhdudlaşdırmasıdır. Deyirlər ki, əgər İmam günah edə bilmirsə, deməli, o, azad deyil, məcburluqdur. Lakin Molla Sədranın fəlsəfi izahı bu etirazı aradan qaldırır .

Bu izaha görə, məsumiyyət insanı günaha məcbur etmir; əksinə, ona günahın çirkinliyini tam dərk etmək imkanı verir. İmam günah edə bilər, lakin o, günahın çirkinliyini o qədər dəqiq və tam dərk edir ki, heç vaxt onu etmək istəməz. Bu, bir insanın zəhərli bir şey yeməməsi kimi deyil; o, zəhərli şeyi yeyə bilər, amma onun zərərli olduğunu bildiyi üçün yeməz. Eynilə, İmam günah edə bilər, amma onun çirkinliyini tam dərk etdiyi üçün onu seçməz .

Bu baxımdan, məsumiyyət insanın azad iradəsini məhdudlaşdırmır, əksinə, onu ən yüksək səviyyəyə qaldırır. İmam öz azad iradəsi ilə ən ali yolu, yəni xeyri seçir, çünki şərin çirkinliyini tam dərk edir .

FƏSİL 4: MƏSUMİYYƏTƏ DAİR NƏQLİ DƏLİLLƏR (QURAN VƏ HƏDİSLƏR)

4.1. İmamət Ayəsi (Bəqərə, 2:124)

Qurani-Kərimin "Bəqərə" surəsinin 124-cü ayəsində buyrulur:

"Yadına sal ki, İbrahimi öz Rəbbi bir neçə sözlə imtahana çəkdiyi zaman, o, (Allahın əmrlərini) tamamilə yerinə yetirdi. (Belə olduqda

Allah ona:) Səni insanlara imam təyin edəcəyəm, dedi. (İbrahim isə:) Nəslimdən necə? - deyə soruşdu. (Allah onun cavabında:) 'Sənin nəslindən olan zalımlar mənim əhdimə (imamlığıma) nail olmazlar' buyurdu." (Bəqərə, 2:124)

Bu ayə, İmamətə layiq olan şəxsin zalım (zülm edən, günah işləyən) olmaması şərtini qoyur. Şiə mütəkəllimləri bu ayədən çıxarırlar ki, İmam zalım ola bilməz; əksinə, o, məsum olmalıdır, çünki zalım olan kəs Allahın əhdinə (İmamətə) nail ola bilməz.

Bu ayə həmçinin göstərir ki, İmamət təkcə bir vəzifə deyil, həm də Allahın xüsusi bir əhdi, nemətidir. Bu əhdi zalım olan kəsə vermək Allahın ədalətinə ziddir. Ona görə də İmam məsum olmalıdır.

4.2. Təthir Ayəsi (Əhzab, 33:33)

Qurani-Kərimin "Əhzab" surəsinin 33-cü ayəsində buyrulur:

"Ey Əhli-Beyt! Allah sizdən hər cür çirkabı uzaqlaşdırmaq və sizi tam təmizləmək istər." (Əhzab, 33:33)

Bu ayə, "Təthir ayəsi" (təmizləmə ayəsi) olaraq bilinir. Şiə müfəkkirləri bu ayənin Peyğəmbərin (s) Əhli-Beytinə, yəni İmamlara (ə) aid olduğunu bildirirlər. Ayədə Allah Özünün onları "tam təmizlədiyini" bildirir. Bu təmizlik, günahlardan və çirkinliklərdən təmizlənmə deməkdir ki, bu da məsumiyyətdən başqa bir şey deyildir.

Bu ayə, İmamların (ə) məsumiyyətinin ən açıq qurani dəlillərindən biridir. Allah Özü onların təmiz olduğunu bildirmişdir.

4.3. "Şəqəleyn" Hədisi (İki Ağır Şey Hədisi)

Peyğəmbər (s) məşhur hədisində buyurur:

"Mən sizin aranızda iki ağır şey (şəqəleyn) qoyuram: Allahın Kitabı və mənim Əhli-Beytim. Bu ikisi bir-birindən ayrılmazlar, Kəvzər hovuzunda mənə qovuşana qədər."

Bu hədis, bir neçə cəhətdən məsumiyyətə dəlalət edir:

1. Əhli-Beyt Qurana bərabər tutulmuşdur. Quran səhv və təhrifdən qorunmuşdur (məsumdur). Deməli, Əhli-Beyt də səhv və təhrifdən qorunmuşdur (məsumdur).
2. Əhli-Beyt Qurandan heç vaxt ayrılmaz. Quran doğru yoldadırsa, Əhli-Beyt də doğru yoldadır, səhv etməz.
3. Əgər Əhli-Beyt məsum olmasaydı, Qurandan ayrılı bilərdi. Lakin hədis onların heç vaxt ayrılmayacağını bildirir. Deməli, onlar məsumdur.

Bu hədis, həm şiə, həm də sünni mənbələrində nəql olunmuşdur. Məşhur mühəddis Hakim "Əl-Müstədrək" əsərində, Tirmizi, Əhməd ibn Hənbəl və başqa alimlər bu hədisi rəvayət etmişlər.

FƏSİL 5: MƏSUMİYYƏTƏ QARŞI ÇIXANLARIN ARQUMENTLƏRİNİN TƏNLİDİ

5.1. "Məsumiyyət İnsan Təbiətinə Ziddir" Arqumenti

Bəzi müxaliflər deyirlər ki, məsumiyyət insan təbiətinə ziddir, çünki insan səhv etməyə meyillidir. Lakin bu arqument əsassızdır. Çünki:

1. Məsumiyyət, insanın səhv etmək qabiliyyətini əlindən almır; əksinə, ona səhvi dərk etmək və ondan qaçmaq üçün xüsusi bir qüvvə verir .
2. Tarixdə bir çox insanlar (Peyğəmbərlər, saleh bəndələr) öz azad iradələri ilə günahdan uzaq durmuşlar. Məsumiyyət, bunun ən yüksək səviyyəsidir .
3. Əgər məsumiyyət insan təbiətinə zidd olsaydı, Allah insanlara məsum olmağı əmr etməzdi. Halbuki Quranda möminlərə "günahdan uzaq durmaq" əmr olunur.

5.2. "Məsumiyyət Azad İradəni Məhdudlaşdırır" Arqumenti

Bəzi müxaliflər deyirlər ki, məsumiyyət insanın azad iradəsini məhdudlaşdırır, çünki İmam günah edə bilmir. Lakin bu arqument də əsassızdır:

1. Məsumiyyət insanı günaha məcbur etmir; əksinə, ona günahdan qaçmaq üçün xüsusi bir qüvvə verir .
2. Bir insanın zəhərli şeyi yeməməsi onun azadlığını məhdudlaşdırmır. Eynilə, İmamın günah etməməsi onun azadlığını məhdudlaşdırmır; o, günahı dərk edir və onu seçmir .
3. Məsumiyyət, insanın iradəsini əlindən almır, əksinə, onu ən yüksək səviyyəyə qaldırır. İmam öz azad iradəsi ilə ən yaxşını, ən xeyirlini seçir .

5.3. "Məsumiyyət Yalnız Peyğəmbərlərə Məxsusdur" Arqumenti

Bəzi müxaliflər deyirlər ki, məsumiyyət yalnız Peyğəmbərlərə məxsusdur, İmamlara deyil. Lakin bu arqument də əsassızdır:

1. Məsumiyyətin zəruriliyi Peyğəmbərlər üçün nə qədər vacibdirsə, İmamlar üçün də o qədər vacibdir. Çünki hər ikisi dinin qoruyucusu, insanların hidayətçisidir .
2. "Səqəleyn" hədisi Əhli-Beyti Qurana bərabər tutur. Quran məsumdur, deməli, Əhli-Beyt də məsumdur .
3. İmamət ayəsi (Bəqərə, 2:124) zalımın İmam ola bilməyəcəyini bildirir. Deməli, İmam məsum olmalıdır .

5.4. Alusinin Tənqidləri və Onlara Cavab

Sünni müfəssir Əlusi (ö. 1270 h.q.) məsumiyyət əqidəsinə qarşı çıxmış və demişdir ki, məsumiyyət Peyğəmbərliklə sona çatır, İmam üçün yalnız ədalət və icthihad (təfsir etmək bacarığı) kifayətdir .

Lakin bu tənqid əsassızdır:

1. Məsumiyyət, Peyğəmbərliyin bir xüsusiyyəti deyil, rəhbərliyin (İmamətin) bir zərurətidir. İmam da Peyğəmbər kimi dinin qoruyucusu olduğu üçün məsum olmalıdır .
2. Əgər İmam üçün yalnız ədalət və ictihad kifayət olsaydı, bu, onun səhv edə biləcəyi mənasına gələrdi. Səhv edən bir şəxsə mütləq itaət etmək olmaz .
3. Alusinin "məsumiyyət Peyğəmbərliklə sona çatır" iddiası heç bir məntiqi və nəqli dəlilə əsaslanmır. Quranda və hədislərdə məsumiyyətin yalnız Peyğəmbərlərə məxsus olduğuna dair heç bir ifadə yoxdur .

NƏTİCƏ

Bu məqalədə Şiə İmamıyyə məzhəbinin əsas əqidələrindən biri olan İmamların məsumiyyəti (ismət) anlayışının əqli dəlilləri müxtəlif mənbələr – kəlam, fəlsəfə, təfsir və hədis kitabları – əsasında ətraflı şəkildə təhlil edilmişdir. Tədqiqatın əsas nəticələrini aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

1. Məsumiyyət şiə teologiyasının ayrılmaz tərkib hissəsidir. Şiə mütəəllimləri məsumiyyəti "Allahın bəndəsinə bəxş etdiyi lütf sayəsində günahdan qorunma" kimi tərif edirlər. Bu məsumiyyət İmamların doğumundan şəhadətinə qədər bütün həyatlarını əhatə edir, onları həm qəsdən günahlardan, həm səhvlərdən, həm də unutkanlıqdan qoruyur .
2. Təsəlsül dəlili məsumiyyətin ən güclü əqli sübutudur. Əgər İmam məsum olmasa, onu düzəltmək üçün başqa bir İmama ehtiyac olar. Bu zəncir sonsuza qədər davam edərsə ki, bu da ağıl tərəfindən qeyri-mümkün sayılır. Deməli, məsum İmam olmalıdır .
3. İtaət ayəsi (Nisa, 4:59) məsumiyyətin qurani bir dəlilidir. Allah insanlara "ulil-əmr"ə (əmr sahiblərinə) mütləq itaət etməyi əmr edir. Mütləq itaət edilən şəxs səhv və günahdan qorunmuş (məsum) olmalıdır; əks halda ya onun səhvinə itaət etmək lazım gələr, ya da ayəyə zidd hərəkət etmək .
4. Şəriətin qorunması məsumiyyəti zəruri edir. İmam dinin qoruyucusudur. Dinin təhrif olunmaması üçün onu qoruyan şəxs (İmam) məsum olmalıdır, əks halda din təhrif olunar .
5. Cəmiyyətin etibarını təmin etmək üçün məsumiyyət vacibdir. İnsanlar rəhbərlərinə tam etibar etməlidirlər. Əgər İmam məsum olmasa, insanlar ona şübhə ilə yanaşar, onun sözlərinə və əməllərinə etibar etməzlər .
6. Molla Sədranın fəlsəfi prinsipləri məsumiyyəti dərinlən izah edir. "Vücudun təşkiki", "hərəkət-i cövhəri" və "elm və vücudun vəhdəti" prinsipləri əsasında məsumiyyət izah olunur: İmamlar elə ali varlıq səviyyəsində yaradılmışlar ki, onlar xeyir və şəri tam dərk edir və günah etmək onlar üçün qeyri-mümkündür. Bu izah, məsumiyyətin insanın azad iradəsini məhdudlaşdırmadığını, əksinə, onu ən yüksək səviyyəyə qaldırdığını göstərir .

7. Quran və hədislər məsumiyyəti təsdiqləyir. "İmamət ayəsi" (Bəqərə, 2:124), "Təthir ayəsi" (Əhzab, 33:33) və "Səqəleyn" hədisi İmamların məsumiyyətinə açıq şəkildə dəlalət edir .
8. Məsumiyyətə qarşı çıxanların arqumentləri əsassızdır. "Məsumiyyət insan təbiətinə ziddir", "Məsumiyyət azad iradəni məhdudlaşdırır", "Məsumiyyət yalnız Peyğəmbərlərə məxsusdur" kimi iddialar məntiqi və nəqli dəlillərlə təkzib edilir .

Ümumi Nəticə

Şiə İmamıyyə teologiyasında İmamların məsumiyyəti təkcə dini bir inanc deyil, həm də məntiqi zərurətdir. Ağıl sahibi olan hər bir insan başa düşə bilər ki, insanları hidayət etmək, dini təhrifdən qorumaq, Allaha mütləq itaəti təmin etmək və cəmiyyətdə etimadı qorumaq üçün rəhbər məsum olmalıdır. Məsumiyyət insanın azad iradəsini məhdudlaşdırmır; əksinə, onu ən yüksək səviyyəyə qaldırır, çünki məsum insan öz azad iradəsi ilə ən yaxşını, ən xeyirliyi seçir.

Məsumiyyət əqidəsi həm nəql (Quran və hədis), həm də əql (kəlam və fəlsəfə) ilə möhkəm şəkildə əsaslandırılmışdır. Bu, Şiə İmamıyyə məzhəbinin digər İslam məzhəblərindən fərqlənən ən mühüm xüsusiyyətlərindən biridir və bu əqidə olmadan İmamət anlayışı öz mənasını itirir. İmamların məsumiyyəti, onların insanlar üçün ən mükəmməl nümunə, ən etibarlı rəhbər və dinin ən möhkəm qoruyucusu olmasını təmin edir.

دانشگاه مجازی المصطفی

QAYNAQLAR

Qurani-Kərim

Kuleyni, Məhəmməd ibn Yəqub. Əl-Kafi (Hədis toplusu, 8 cildə).

Tehran: Darul-Kütubil-İslamiyyə, 1367 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan cild: 1 - "Kitab əl-Hüccət" və "Kitab ət-Tövhid" bəhsləri)

Şeyx Müfid, Məhəmməd ibn Numan. Əl-İrşad. Qum: Müəssisəti Ali əl-Beyt, 1413 (Hicri-Qəməri).

Əllamə Hilli, Həsən ibn Yusif. Əl-Bab əl-Hadi əl-Əşər. Tehran: İntişarat-ı Hikmət, 1380 (Hicri-Şəmsi).

Molla Sədra, Məhəmməd ibn İbrahim. Əl-Hikmət əl-Mütəaliyyə fi-l-Əsfar əl-Əqliyyə əl-Ərbə (Dörd Səyahət). Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Ərəbi, 1981. (İstifadə olunan cild: 7 - Nəfs və məsumiyyət bəhsləri)

Təbatəbai, Seyyid Məhəmməd Hüseyn. Əl-Mizan fə Təfsiril-Quran (Quran təfsiri, 20 cildə). Beyrut: Müəssisətul-Ələmil-Mətbuat, 1970. (İstifadə olunan cild: 1, 16 - "Bəqərə" 124-cü və "Əhzab" 33-cü ayələrin təfsiri)

Mütəhhəri, Murtəza. İmamət və Rəhbərlik. Tehran: İntişarat-ı Sadra, 1370 (Hicri-Şəmsi). (İstifadə olunan fəsil: "Məsumiyyətin Əqli Dəlilləri", səh. 80-150)

Səduq, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Əli ibn Babaveyh. Əl-İ'tiqadat əl-İmamyyə (Şiə İmamyyə inancları). Qum: İntişarat-ı Cəamə Müdərrəsîn - Hovzeyi-İlmiyyə, 1413 (Hicri-Qəməri).

Məclisi, Məhəmməd Baqir. Biharul-Ənvar (Hədis ensiklopediyası, 110 cildə). Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Ərəbi, 1403 (Hicri-Qəməri). (İstifadə olunan cild: 25 - İmamət və məsumiyyət bəhsləri)

Tusi, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Həsən. Ət-Tibyan fə Təfsiril-Quran (Quran təfsiri, 10 cildə). Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Ərəbi, 1957. (İstifadə olunan cild: 3 - "Nisa" 59-cu ayəsinin təfsiri)

Təbərsi, Əbu Əli Fəzl ibn Həsən. Məcmə'ul-Bəyan fə Təfsiril-Quran (Quran təfsiri, 10 cildə). Beyrut: Daru İhyait-Turasil-Ərəbi, 1960. (İstifadə olunan cild: 2 - "Bəqərə" 124-cü ayəsinin təfsiri)

Şərif Rəzi, Əbu əl-Həsən Məhəmməd ibn Hüseyn. Nəhcül-Bəlağə (İmam Əlinin xütbələri, məktubları və hikmətləri). Qum: İntişarat-ı Hicrət, 1387 (Hicri-Şəmsi).